«Algun dia, fill meu, això serà teu»
La formació d'un hereu

Enric Saguer

FONT: Saguer, E. «Algun dia, fill meu, això serà teu». La formació d'un hereu, dins *Els últims hereus. Història oral dels propietaris rurals gironins, 1930-2000*, Enric Saguer (coord.). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, 2005. Temes d'Etnologia de Catalunya, 10.

En un passat no massa remot, la transmissió d'un patrimoni agrari generalment es plantejava com quelcom més que el simple llegat de cases, boscos i parcel·les de conreu, en especial si es mantenia la figura de l'hereu universal. Ser hereu suposava conèixer tant el conjunt de normes, valors i consuetuds que regulaven les relacions intrafamiliars i les relacions amb masovers i arrendataris com les característiques, els límits i les potencialitats de cadascuna de les finques. No es tractava, en general, de normes escrites, sinó d'aquella mena de saber que només s'adquireix en la gestió diària i el tracte quotidià. Esdevenir hereu, en aquest context, pressuposava tot sovint haver realitzat un procés d'aprenentatge informal generalment sota el guiatge del pare.

Tot i això, només una part dels entrevistats confirmen haver rebut algun tipus d'educació que els introduís en les responsabilitats socials i en les complexitats de la gestió del patrimoni que havien d'heretar. De trenta-cinc entrevistats, només catorze ho confirmen clarament i en tres casos més se sobreentén que hi hagué algun tipus d'educació informal. Els disset restants es reparteixen per igual entre els qui no responen a la qüestió —o no ho fan prou clarament— i els qui neguen que el pare els hagués proporcionat una formació específica i diferent dels altres fills. Tanmateix, el fet que alguns se'n lamentin o la mateixa explicació que en donen confirma, al capdavall, la validesa de la idea primària: la transmissió de l'herència anava acompanyada d'un procés formatiu previ i aquest només mancava per causes accidentals que alteraven les normes de successió previstes.

La mort prematura del pare o la dels qui haurien d'haver estat hereus expliquen alguns casos anòmals, així com el fet que l'hereva fos una dona, una pubilla. Tot i que la mostra potser és insuficient, cap de les dones entrevistades reconeix haver rebut algun tipus de formació específica per ser hereva i només una —a qui, en principi, no li pertocava heretar— recorda que visitava els masos amb el seu pare.

Un altre factor que sembla haver influït sobre el procés formatiu són les relacions paternofilials. Un informant, després d'explicar que «amb el meu pare era impossible, per exemple, poguer siguer en res de lo que ell es cuidava», afegeix que «con se va morir el meu pare, [jo] no sabia absolutament què hi havia a casa». I un altre també atribueix el seu poc coneixement sobre el patrimoni al tarannà del seu avi:

> Si jo no sabia ni a on eren les fites dels masos (…). És que vosaltres no sabeu d'aquesta gent d'abans com eren, el que eren raros… És que l'avi era un cap quadrat, eh? Tot ho guardava per ell, no explicava a ningú… a ningú, res de res: ni com estava de diners, ni com estàvem, si estàvem, si podíem gastar un diner, o si no el podíem gastar…

També cal remarcar que el pas a un sistema d'herència més igualitari podia comportar l'eliminació d'aquest procés educatiu informal, tot i que en algunes ocasions també es produïa una extensió a tots els fills. Un testimoni relata com els pares, que havien assignat a cadascun dels fills unes finques concretes, procuraven que agafessin afecció especial per la part que els havia correspost:

> …a cada un li feia mirar la part. (…) T'anava portant allò… comptes, fes-me comptes, mira'm rendiments dels diferents camps i a veure quins conreus van millor i etcètera…

En general, dins el sistema hereditari tradicional, els altres fills, els que no estaven destinats a l'heretament, no rebien aquesta educació, almenys amb la intensitat dels qui previsiblement heretarien. Aquest és un aspecte remarcable de la lògica del sistema: la formació de cada fill s'orientava cap el paper social prèviament assignat. La desigualtat en la successió implicava també un coneixement desigual de les particularitats del patrimoni i unes regles morals diferenciades. Tot i així, potser en previsió de possibles accidents biològics i successoris —la defunció prematura del candidat a hereu, la manca de successió legítima d'aquest, certes situacions d'incapacitació…—, sovint els germans segons també aprenien certs detalls sobre el patrimoni. Un testimoni, que era el petit de la família i no estava previst que acabés essent l'hereu, no considera que rebés una educació paterna en aquest sentit. Tot i així, de menut acompanyava el pare a veure moltes finques, fet que ell explica pel seu interès per l'agricultura. Altres testimonis també constaten situacions similars:

> …ara els altres [fills] poder no, no ho sabien tant, els altres no ho sabien pas gaire, ni les partions, ni els camps. Home, sempre sabien alguna cosa, però…

I a la pregunta de si el pare també ensenyava les terres a la germana, un altre entrevistat respon:

> Sí… però sabia coses la meva germana, potser hi anava més jo amb el pare quan anàvem als puestos. Aquestes coses que els homes, una mica diferents aquell temps… però estava enterada de les coses, de segons quines.

Què volia dir ser educat per ser hereu? En primer lloc, la formació d'un hereu passava per desvetllar-li cert interès per l'activitat agrària i forestal. «A nosaltres l'interès pel món rural, l'interès pel patrimoni és clar, el vàrem viure molt… el vàrem viure, se'ns va encomanar», afirma un entrevistat. En aquesta tasca s'enregistren alguns fracassos notables, especialment vinculats als patrimonis on el propietari tenia un perfil menys absentista, que varen donar lloc a la renúncia del primogènit a l'herència universal. L'atractiu de la ciutat o l'orientació cap a altres activitats professionals podien ser considerades desviacions pernicioses per a la formació de l'hereu entre aquells propietaris més arrelats a la pairalia. Per això varis testimonis relaten com el pare havia fet ús de la seva autoritat per impedir que el futur hereu s'orientés cap a altres opcions:

> El meu pare em va fer sortir de Barcelona perquè es pensava que m'hi aficionaria i que m'hi quedaria. (…) Ell va empenyar-se que vingués cap aquí, i vaig venir perquè estés content, vaja, perquè també n'estava tip (…). El meu pare sempre tenia por que no m'estés aquí, sap què vull dir?, que marxés. Doncs, i això: no em va deixar anar enlloc. Em volien fer, aquell temps, procurador a Corts, que no hi va haver manera. Pel meu pare no vaig esser-ho de cap de les maneres. (…) Càrrecs de política i aquestes coses me n'havien sortit bastants, que al meu pare sempre li feia pànic, que tot això serviria per marxar d'aquí arruïnat, doncs [riu].

En altres casos la pedagogia fou menys autoritària:

> Jo, per exemple, perquè era l'únic noi i vaig ser l'hereu, perquè lo de pagès no m'agradava, i la veritat és que ell [el pare] va sapiguer-m'hi portar molt bé, i no me n'he penedit mai d'haver-m'hi quedat, però jo, potser, en els meus anys joves, no m'hauria quedat pas, no m'agradava pas massa lo de pagès (…). M'hi va saber portar molt bé, això, sí. No puc pas dir que fos una cosa imposada. Ara, el vaig tractar sempre de vostè, eh? I que hi havia una certa distància. Feia molt de respecte. Quan deia una cosa el pare, doncs mira, veies que ho havies de fer.

És important notar la forta ruptura que, en aquest àmbit, ha protagonitzat el nostre grup d'estudi. Els entrevistats, de forma sistemàtica, remarquen que no han volgut forçar la vocació dels seus fills i han permès o donat suport a carreres laborals i professionals que,

en altres moments, no s'haurien considerat apropiades per a un hereu. La caiguda de la renda agrària i les perspectives d'evolució del sector de ben segur que hi han contribuït. Podem posar com a exemple un hereu dedicat a la «filosofia pura»:

> Clar, quan va dir que volia fer aquesta carrera, clar vam dir: «què faràs fer això, quina barbaritat, no?, fes enginyer forestal o fes una cosa d'aquestes, o veterinària o no sé què». I no, no, que no li agradava, que no, que no, que volia fer això i prou. Bueno, doncs fes això i ja està. I bé, com que se'n va sortir molt bé, doncs bé. Però de primer no, no agradava, no. És clar, perquè pensaves, marededéu!, i és clar. També ara jo penso, millor que no hagi fet una cosa dedicada a lo forestal. Perquè al menos d'aquesta altra manera saps que té uns ingressos segurs (…). De primer semblava que no, que no anava, que no ens feia il·lusió perquè marxava ben bé de la cosa que havíem vist sempre, però llavores, doncs, sí. Millor.

La didàctica de l'heretament tenia com a matèria obligatòria les visites i passejades a les finques. Una porció significativa d'entrevistats expliquen que acompanyaven el pare en les visites rutinàries als masos i que aquest els ensenyava els camins, les fites i límits de la finca, les terres… En aquells patrimonis en què el propietari feia de pagès, d'agricultor, ja en la generació paterna, les visites podien no ser tan necessàries perquè aquest saber ja s'obtenia a través del treball. Però el coneixement del patrimoni no es limitava als seus caràcters físics; també calia conèixer els homes que hi treballaven, el que hi feien i aprendre com tractar-los. En algunes entrevistes es fa explícita la voluntat paterna de facilitar aquest contacte del futur hereu amb els treballadors i masovers:

> Al pare li agradava infinit, doncs de què com a mínim, conegués la finca, conegués la gent que treballava a la finca.

i també de posar-lo al cas de les regles i normes que regien les relacions amb ells:

> Jo acompanyava el meu pare, m'ensenyava tots els termes, després també m'explicava els tractes que feia amb els masovers.
>
> Ell deia que… Invocava molt, per exemple, doncs que els masovers tingués en compte que era gent que havien de viure, que si no podien viure doncs valia més que arribéssim a un acord i marxessin, que és lo que em va passar.

La formació d'un hereu tenia dues vessants. La primera, l'acabem de comentar: el coneixement del patrimoni en les seves dimensions física i humana; la segona era la vessant intrafamiliar. Quan el repartiment no era igualitari, l'hereu havia d'assumir un seguit d'obligacions respecte de la família que eren remarcades i recordades sistemàticament en la seva fase formativa. Vegeu-ne varis testimonis:

> Doncs els meus altres deures envers les meves germanes que vivien aquí a casa, doncs que jo n'era el responsable. En això sí que també me va inculcar bastant, sí.
>
> …explicar-te les obligacions que tenies: tenir les germanes a casa mentre no es casessin o les ties, que jo tenia dos ties velles aquí a casa…
>
> Era autoritari amb mi i em deia: «És que tu ets l'hereu, tu ets el gran, és que tu ets el responsable de la família», i jo això en una edat en què jo… això, bueno, entendre-ho ja ho entenia però no ho païa bé, perquè tot això passava quan jo tenia onze-dotze anys.

Finalment cal remarcar que la intensitat i qualitat d'aquest procés formatiu depenia sempre, i en primera instància, de la capacitat i l'interès del pare. Només en un cas es fa explícita la presència d'un home de confiança que col·laborava en la formació del nou hereu. Generalment el pare era el vector de transmissió del saber familiar sobre el patrimoni, tot i que el nivell de coneixements d'alguns pares era força baix, a parer dels seus fills:

> El meu pare jo me'n recordo que va morir no sapiguent quasi res de res. Ni on tenia les terres ni res de res (…). Bé, jo vaig entrar en un mas que el meu pare mai no el va conèixer. Sí, sí. Jo vaig conèixer un mas que hi vaig entrar al cap de cent anys que estava totalment tancat. (...) Pués vaig entrar. Vaig tenir que obrir… Bueno, desmuntar la porta. Vaig entrar i pam! …Vaig trobar tot de feia cent anys. El meu pare passava totalment. El meu pare era una altra persona que… Jo penso que la gent de la guerra, que varen passar la guerra, ho varen passar molt malament i després es varen dedicar a viure bastant bé.

Els entrevistats que consideren que els coneixements paterns eren deficients ho atribueixen, globalment, a tres factors. En primer lloc a la seva dedicació a altres activitats professionals; segonament al fet de ser un sobrevingut –casat amb la pubilla– procedent d'àmbits no rurals:

> El meu pare no podia d'això gaire, perquè ell no havia mamat la terra. Ell feia de gestor i portava les terres perquè feia…sabia coses de comerç, sabia portar llibres, sabia totes aquestes coses, però ell d'entendre la terra, no l'entenia massa. Al meu pare, segurament li posaves un camp de blat i un camp d'ordi i no els sabia distingir [riu].

I, finalment, al fet que no els interessava en absolut perquè eren clarament rendistes i absentistes. Aquests, però, eren el grup més reduït.